

Les polítiques públiques i la ciutadania cultural

Joan Subirats

Ministre d'Universitats.

Professor emèrit i Catedràtic de Ciència Política en la UAB.

Ex-regidor de Cultura de l'Excm. Ajuntament de Barcelona.

Conferència

LES POLÍTQUES PÚBLIQUES I LA CIUTADANIA CULTURAL

JOAN SUBIRATS, Ministre d'Universitats

Presentació: Raquel Tamarit, Consellera d'Educació, Cultura i Esport

21 de novembre de 2022 · 11:00

IVAM, Saló d'Actes · Guillem de Castro 118

Organitzen: Conselleria d'Educació, Cultura i Esport i
Universitat de València (Càtedra de Polítiques Culturals Valencianes)

*Hble. Sra. Consellera,
Il·lustres professores i professors, companyes i companys meus,
Assistents en general a aquest acte,*

Molt bona vesprada:

Heu pogut veure que hi ha una part molt important de la meva trajectòria que està vinculada també a les polítiques –públiques, en general- i a les polítiques culturals.

Des d'aquest punt de vista, avui segurament estic parlant més aquí -encara que parlem d'una càtedra- com a especialista o com a coneixedor de les polítiques culturals que no com a Ministre d'Universitats i, per tant, des d'aquest punt de vista, faré més una lliçó acadèmica que no pas un discurs de caràcter polític.

I en aquest sentit, doncs, a lo millor decepciono algú si esperava que parlés d'alguna de les múltiples facetes que la quotidianitat ens presenta des del punt de vista polític. M'he pres de manera seriosa l'encàrrec que tenia de poder parlar de polítiques públiques i ciutadania cultural.

És evident que vivim en moments d'una enorme incertesa, d'una incertesa radical, que fa inclús difícil a vegades fer allò que amb polítiques públiques és clau: que és definir quin és el problema per després intentar analitzar quines alternatives de solució existeixen i quins plantejaments caldria tirar endavant pensant amb els pros i contres, etcètera, etcètera. Per què dic això? Perquè, d'alguna manera, en alguns casos es produeix aquesta situació que els anglesos han dit allò dels *unknown and known*, és a dir, tenim la dificultat per definir el problema. Per tant, tenim una dificultat afegida que seria la de dir exactament a què ens enfrontem, en un moment en que tenim reptes civilitzatoris d'una enorme significació i on també tots els mecanismes que teníem d'accés al coneixement, de transmissió, de difusió d'aquest coneixement, etcètera, també es veuen enormement trastocats pel fenomen de la digitalització, que és un fenomen també molt important.

Ja fa molts anys que vaig arribar a la conclusió, no només jo sinó molts autors, de què com diu Marc Posner "lo digital no és un nou instrument per seguir picant els claus de sempre d'una manera més àgil i eficient. No és un martell, sinó que és Alemanya". I quan diu Alemanya no vol dir Alemanya, vol dir un nou país on les relacions socials, on les relacions de tota mena, són difícils.

Per tant estem, no en una època de canvis, en un canvi d'època, en un moment en que la desintermediació és molt important, és a dir, que molts dels mecanismes d'intermediació (i la cultura està plena de intermediacions) estan en dubte i on hi ha noves intermediacions que apareixen i que estan alterant. I aquesta desintermediació i aquestes noves intermediacions generen costos i beneficis, guanyadors i perdedors.

Per tant, no podem mai imaginar que el canvi digital és un canvi estrictament tècnic, sinó que cal polititzar-lo; polititzar-lo vol dir discutir qui guanya i qui perd i com es distribueixen costos i beneficis. Per tant, aquest és un element també central.

Segurament, hi ha moments en que això ens fa recordar moments històrics anteriors, per exemple els dels començaments del segle XX amb una incertesa també molt gran sobre el que

passava. Si mirem la literatura d'aquells moments i lo que va significar la crisi de començaments del segle XX i que va portar dues guerres mundials, recorda fenòmens semblants. Hi va haver també una alteració molt gran del sistema productiu amb el *fordisme*: la primera fàbrica de Ford a Califòrnia és de 1913, i llavors això generà un canvi espectacular, també amb els sistemes de producció, que ja aprofundia un fenomen de revolució industrial posterior i això alterà moltíssim totes les dinàmiques socials anteriors.

Hi ha un llibre de Karl Polanyi que es diu “La gran transformació”, escrit el 1944, que situa molt clarament les coses tal com podríem dir que avui estan situades: una gran tensió entre mercantilització i necessitat de protecció. La paraula protecció ara torna a aparèixer com un gran tema i no és estrany que avui recordem el 1945 com un moment refundacional. Avui encara en som hereus d'aquest 1945.

Ahir vèiem un article de Joaquín Estefanía a *El País* que parlava dels 80 anys que fa de *l'Informe Beveridge*, que va ser l'informe fundacional de les polítiques de *welfare*.

Hi ha una pel·lícula de Ken Loach que es diu *El espíritu de 1945* que hauria de ser de visió obligatòria a molts llocs perquè explica molt bé què passa després d'un gran conflicte com és el de la Segona Guerra Mundial i la necessitat de refundar la societat amb claus d'igualtat i de defensa de la llibertat.

Perquè dic això? Perquè segurament aquell canvi d'època que es va viure també al 1945 explica que una persona com Winston Churchill, que tenia tots els números per guanyar les eleccions a Anglaterra després de la Segona Guerra Mundial, perdés davant d'un desconegut com era Clement Attlee, el líder del partit laborista, simplement perquè el líder del partit laborista presentava el programa Beveridge i començava a parlar de sanitat pública, parlava d'educació pública, parlava d'habitatge, parlava de la defensa del treball, d'elements claus.

En aquests moments, per dir-ho així, també tornem a tenir una situació en la qual vivim la sensació de que aquests drets i llibertats -costosament assolits- podem estar en perill i ens plantejem dilemes semblants. És a dir, com superem la retòrica de la llibertat i avancem també amb polítiques que ens permetin avançar en la igualtat real.

Tot açò és un pròleg per a dir que en 1945 les dues grans polítiques que van servir de palanca, de columna vertebral, de la protecció van ser les polítiques de salut i d'educació bàsicament.

Avui són les polítiques que acumulen la part més important (si afegim pensions): salut, educació i pensions són més del 50% de la despesa pública. Per tant, estem parlant de les polítiques centrals.

En aquest àmbit, quin seria el paper de les polítiques culturals? Les polítiques culturals no han estat mai situades en aquesta posició central.

Llavors, parlar de drets culturals és una manera retòrica de dir que voldríem assolir els drets o estem parlant seriosament? Estem parlant de drets culturals, com parlem també de drets de salut o drets de l'educació? Perquè si mirem la Constitució Espanyola, hi han uns drets que estan súper protegits des del punt de vista constitucional i, per tant, un nen al carrer amb edat escolar fa que un guàrdia municipal o que un policia nacional li preguntin: com és que no estàs al *cole*? Perquè aquest nen no pot estar al carrer perquè hi ha l'obligació de que estigui.

I, evidentment, la sanitat universal -amb tots els problemes que poden haver-hi- també és un element central que constitueix una columna vertebral del sistema.

Quan parlem de drets culturals, fem referència a l'article 27 de la Declaració Universal de Drets de l'Home, parlem de l'article 44 de la Constitució Espanyola i parlem de la Declaració de Friburg. Però no deixen de ser elements que no tenen el nivell de protecció ni de salvaguarda que tenim quan parlem de Salut o d'Educació. Estem parlant d'altres coses.

Per tant, el que hauríem de plantejar-nos des de la lògica d'una política pública és què justificaria el fet de que la política cultural assolís el nivell de protecció que tenen polítiques com la sanitària o l'educativa. És a dir, quins serien aquells factors que avui dia justificarien que la cultura tingués un nivell, un estatut superior.

És a dir, si la cultura és allò que ens fa sentir o ser ciutadans, que ens fa sentir o ser persones, caldria que aquest factor cultural que entenem que, en molts casos, dóna sentit al que fem i el que som, hagi de tenir una protecció semblant a la que tenim en l'àmbit educatiu o en l'àmbit sanitari. I, per tant, les polítiques culturals haurien de passar a tenir una caracterització de polítiques fortes des del punt de vista constitucional i també financer i pressupostari, lògicament.

Un dels primers elements per parlar d'això seria entendre que una política pública té 3 factors bàsics:

- Part conceptual. Quin és el problema social que aquella política vol resoldre des de la lògica dels valors, d'allò que, normativament, la societat considera que és més defensable.

- Part operativa. Aquest concepte de política s'ha de desplegar amb una sèrie d'elements. Si optem per la sostenibilitat com a valor, després hi ha la política de les polítiques ambientals: la política del sòl, la política de l'aigua, la política energètica,... Hi ha un desplegament de polítiques en relació a la sostenibilitat.

- Quins mecanismes fem servir. Hi ha polítiques pròpies, donem subvencions, generem consorcis, impulsem programes d'accés, és a dir, hem de respondre com operacionalitzem allò que des del punt de vista conceptual entenem que és un valor i que es desplega amb aquelles diferents polítiques

Des del punt de vista conceptual, la cultura, deia -i aquí és on podíem també discutir perquè hi ha moltes definicions de cultura- és una qüestió complicada; també, segurament, si parléssim de salut arribaríem a la mateixa conclusió, com sabeu, que la salut també és tan complicada com la cultura. I si parlem de d'educació, imagineu-vos la quantitat de variables que tindrien, però hem arribat a una certa assumpció de que estan clares les definicions.

En cultura tenim una certa dificultat conceptual d'entrada.

Jo m'apuntaria més aviat això que us deia de: Què ens fa ser el que som? Què ens fa ser el que ens fa sentir humans? Què ens identifica? Què ens caracteritza? Què dona sentit? Aquests serien alguns dels elements que podríem incorporar en aquesta hipòtesi.

Si ho féssim més des del punt de vista dels valors, diria que amb educació i amb sanitat, la gran tensió que es va produir el 1945 va ser de considerar que la tensió entre llibertat i igualtat -que és el típic binomi de conflicte del segle XX- necessitava que aquest sentir-se lliure fos en relació a una capacitat d'aprofitar aquest sentir-se lliure, que requeria uns elements bàsics com eren la salut i l'educació. Per tant, aquesta tensió entre igualtat i llibertat tenia aquest component que era un requeriment.

Al segle XXI, aquest binomi d'igualtat i llibertat requereix un altre pol d'atenció que és la diversitat. És a dir, estem parlant d'un triangle ja, no d'una lògica de tensió entre igualtat i llibertat, sinó que hem de parlar, més que de llibertat, d'autonomia personal. Més que d'igualtat (seguim parlant d'igualtat), però hauríem d'incorporar un element de diversitat perquè hi ha hagut una certa tendència a confondre igualtat amb homogeneïtat. Les polítiques públiques en general (les derivades del segle XX, també d'aquest 1945) han tendit a considerar que igualtat voldria dir tractar tothom igual; de la mateixa manera.

I això és contradictori perquè hi ha una reclamació en l'última part del segle XX i començament del segle XXI de voluntat de reconeixement dels factors de diversitat. És a dir, que lo contrari de la igualtat és la desigualtat i lo contrari de l'homogeneïtat és la diversitat, per tant igualtat i diversitat no estan en contradicció, sinó que són factors que estan en tensió.

A l'administració pública li costa incorporar el factor diversitat perquè jo recordo que estudiava dret administratiu amb Fernando Garrido Falla fa molts anys i deia: "La administración pública trabaja con eficacia indiferente". Eixa frase resumia el dret administratiu: "trabaja con eficacia indiferente" vol dir que, si vol l'administració pública ser eficaç, no pot generar *distingos*, no pot ser discrecional perquè, deia García de Enterría, "la discrecionalidad es el caballo de Troya del Estado de Derecho".

Per tant, si barreges rebuig de la discrecionalitat amb *eficacia indiferente*, vol dir que hi ha dificultats per part de l'administració pública d'incorporar el factor diversitat com un valor en sí mateix.

Per tant, aquest triangle de valors és un triangle amb tensió. L'autonomia personal té contradicció amb la igualtat, la igualtat té contradicció amb la diversitat i la diversitat i l'autonomia personal també estan amb tensió.

Per tant, la cultura és capaç d'incorporar uns factors de caràcter menys *hard*, més *soft*, que són capaços de navegar en aquesta dinàmica; hauria de ser capaç de navegar en aquesta dinàmica, és a dir, aquí és on diríem que la cultura pot ajudar a que les grans polítiques tradicionals d'educació i salut siguin més capaces de treballar per la igualtat i, al mateix temps, de reconèixer la diversitat i, per tant, derivadament, de reforçar l'autonomia personal.

Per exemple, des de Bourdieu sabem que les persones es diferencien no només en relació al nivell educatiu que tenen, sinó amb la motxilla cultural que han anat construint al llarg dels anys, que no deriva de si tenen el mateix tipus de nivell educatiu d'un i d'un altre, sinó deriva de la família on han nascut, dels llibres als que han tingut accés, dels viatges que han fet amb la família, de si tenien classes de música i d'art extraescolars.

És a dir, que hi ha derivades de caràcter no *hard* sinó *soft* que tenen a veure amb el fet de que, per exemple, entre un noi o noia que ha sortit de l'escola Aula -que és l'escola d'elit de

Barcelona- i una noia o noi que surt de l'institut del Besòs, tots dos surten amb el títol de batxillerat, aparentment són iguals, però els factors de diversitat són brutals i tenen a veure amb coordenades *soft*, no amb coordenades *hard*.

Per tant, si tu vols treballar realment amb lògiques d'igualtat, hauries de ser capaç d'incorporar elements de caràcter cultural i artístic en les pròpies dinàmiques educatives per aconseguir lluitar per la igualtat d'una manera que no sigui estrictament aquella d'aconseguir que tothom arribi al mateix nivell educatiu.

Això és un factor. Però, si un mira ara, per exemple, les demandes que fan les empreses o els llocs de treball amb relació a la gent, estan parlant més del seu *portfolio* personal i cultural que no pas del seu títol. Diuen: volem persones que siguin emprenedores, creatives i innovadores, que siguin capaces de treballar en grup, que siguin tolerants, que acceptin la diversitat, que hagin viatjat. Estan parlant d'allò que en diuen ara dels *softs skills*, d'allò que fa que una persona sigui capaç d'adaptar-se amb un terreny variable i potser lo del títol és menys significatiu.

Això, ja fa temps que la meva filla mitjana ja m'ho deia: "papa, això del títol és obsolet", em diu a mi i, clar, com catedràtic d'universitat no podia acceptar-ho; i tot això ho feia per intentar no acabar la carrera, que li quedaven quatre crèdits, i no hi havia manera que els acabés. Però deia: "es que a tot arreu que vaig ningú em demana el títol, em demanen el *portfolio*, em demanen què he fet". Dic: "perquè donen per suposat que tens el títol".

Però *bueno*, independentment de qui tenia raó, el cert és que aquests factors són cada vegada més significatius. Bauman, que ja sabeu que parlava de que tot era líquid (l'amor líquid, el treball líquid), parlava de que, abans, el sistema educatiu preparava per a construir míssils balístics: qualsevol ofici tenia unes característiques determinades que el sistema educatiu havia -en els seus diferents nivells- d'aconseguir, perquè quan llancés el míssil arribés al lloc adequat, que era el lloc de treball que ja existia prèviament.

Ara, com que no tenim ni idea del lloc de treball que anirem a parar (recordo lo que hem començat a dir al inici sobre la incertesa), les empreses ara tenen un acrònim per parlar de la situació actual: els consultors d'empresa parlen de VICA (volatilitat, incertesa, complexitat i ambigüitat). És com dir, no tenim ni idea de què passarà.

En aquest entorn, deia Bauman, el míssil que hem de construir en el sistema educatiu ha de ser capaç de reprogramar-se en vol. Ha de ser capaç de modificar-se, de canviar, perquè l'objectiu no el tenim determinat.

Això vol dir que difícilment el podem fer bastir sobre unes competències determinades que ja sàpiguen quin és l'objectiu, perquè no sabem ben bé com canviar. I aquest tipus d'elements tenen més a veure amb la capacitat d'experimentació, amb la creativitat, amb els elements de saber treballar en grup, amb el sentit de construir la teva pròpia caixa d'eines, que no amb una cosa que ve predeterminada quan, sobretot, des del món digital, el coneixement és cada vegada més accessible, el coneixement més *hard*, les píncoles que fan falta.

El sistema educatiu, si no és capaç de repensar-se i d'incorporar molt més aquestes dinàmiques de caràcter cultural, artístic, innovador, exploratori, que barregi pràctiques amb capacitat d'equivocar-se, amb elements d'exploració d'una realitat molt incerta, tindrà

dificultats de mantenir les capacitats d'ascens social que ha promès històricament: l'educació ha promès una lògica d'ascens social.

Però aquest ascens social -que és molt important i que s'ha aconseguit durant molts anys- ara, segurament, és menys capaç d'avançar si no incorpora aquestes característiques que tenen molt a veure amb dinàmiques culturals.

No és cap casualitat que, si mireu els currículums dels països nòrdics, veureu que des de l'educació infantil, des de l'escola bressol, ja hi ha incorporació d'elements artístics i culturals, i això segueix durant tot el període educatiu. Per tant, jo diria: no es pot fer política educativa sense política cultural.

Aquest seria un primer element, és a dir, cada vegada més educació i cultura haurien de treballar juntes perquè és molt difícil que puguem avançar amb les dinàmiques d'ascens social i de lluita contra la desigualtat si no incorporem aquests factors que són *soft*, però que en canvi cada vegada són més determinants.

No voldria repetir tot aquest argumentari per parlar de sanitat, perquè sabeu que les persones que treballen més amb sanitat cada vegada parlen més dels condicionants socials de la salut. I parlen, per tant, de factors que tenen a veure amb factors educatius i amb factors de caràcter cultural també en les dinàmiques de salut.

En ciència, és possible imaginar polítiques de ciències sense incorporar cada vegada més a la ciutadania amb els processos de debat científic? I això no té a veure amb una lògica de connexió més gran entre ciència i cultura, des de molts punts de vista? Amb la incorporació d'elements d'exploració? Parlem de ciència ciutadana: dels factors que incorporen dinàmiques de creativitat i, sobretot, de traslladar coneixement científic en l'àmbit ciutadà per aconseguir que es modifiquin conductes. Perquè un dels problemes que té la ciència es que arriba a certes que difícilment després apleguen a convertir-se en canvis en la conducta de la gent si no hi ha aquesta capacitat de divulgació i de connexió.

Perquè hi ha un cert rebuig, si mireu els fenòmens molt recents el moviment dels *Gilets Jaunes*, dels *chalecos amarillos*, i moltes de les coses que sentim de manera bastant al·lucinant aquí també, veurem que hi ha una manca de connexió entre l'avenç científic i els canvis que serien desitjables que es produïssin en l'àmbit social i ciutadà.

El que vinc a dir, evidentment, és que, aquesta política cultural a la que jo faig referència, no pot limitar-se a entendre la política cultural com una política basada estrictament amb la creació artística i amb la divulgació de les obres artístiques. Es necessita una mirada transversal.

Si volem parlar en serio de drets culturals, necessitem parlar de la cultura com un element transversal que tingui la capacitat d'incorporar valor afegit a les altres polítiques i, per tant, reforçar aquesta dinàmica.

Aquest és un primer factor.

Des del punt de vista substantiu, doncs clar, hauríem de parlar de cultura popular i cultures populars, tota la lògica d'interculturalitat, arts visuals, museus, arquitectura, disseny, mèdia i

comunicació, arts performatives, arts escèniques, cultura del cos, música, humanitats, escriptura, literatura, memòria, patrimoni, història. Això seria una llista a la podríem afegir elements de desplegament.

Fixeu-vos que la meua insistència és en la part conceptual. Perquè tots aquests elements haurien de ser capaços de tenir una relació amb altres polítiques. Ara ja ho sabem: la música als hospitals o l'art en els hospitals infantils o la relació entre art i salut mental,... Anem cada vegada descobrint més elements de relacions transversals. Per tant, aquesta lògica transversal és la que després ànima aquests factors de caràcter creuat.

I, evidentment, aquí tindríem després tota la lògica dels programes, de la part operativa d'aquests programes.

Per tant, aquesta visió transversal també ens ha de fer pensar en si no tenim una mirada relativament limitada del que entenem per cultura. Aquest seria l'altre factor.

És a dir, si tenim aquesta mirada una mica més oberta en relació a l'àmbit cultural: quan es parla de necessitats bàsiques, hi ha un llibre de Ian Gaf i del Stephen Dogal que es diu "Basic Needs" ("Necessitats bàsiques") i ells parlen de que les necessitats bàsiques a qualsevol país del món, independentment de les tradicions que tingui, de la seva relació, són, per aquest ordre, salut, autonomia, capacitat crítica.

Per tant, la cultura està molt relacionada amb autonomia i amb autonomia crítica.

I, evidentment, des d'aquest punt de vista, té relació amb una lògica de salut que vagi més enllà de la idea d'absència d'infermetat, amb salut en el sentit més integral del concepte.

Des d'aquest punt de vista, un altre dels debats que hi ha en aquest àmbit de política cultural és, quan estem parlant de públics de cultura, estem referint-se només als públics que van a allò que hem organitzat? Estem parlant de públics simplement com a espectadors? O estem parlant de públics com a creadors i de què exactament?

Perquè aquest seria l'altre element també d'interrogant: què vol dir participar en cultura?

Amb una mirada més clàssica del segle XX, les polítiques culturals serien polítiques de definició. Diu Nancy Fraser, quan critica la idea de protecció de Polanyi: "Polanyi parla de protecció, però parla d'una lògica de protecció patriarcal i jeràrquica".

És a dir, des d'una lògica de protecció que està definida d'una manera sense tenir en compte que hi ha dinàmiques de cura, d'atenció, que no són significatives, i des d'una lògica jeràrquica, perquè és algú que ha decidit què convé a la gent. Per tant, aquestes dues dinàmiques que al segle XX eren acceptables, ara no ho són.

Quan diem què vol dir participar en cultura, hauríem de ser més capaços de veure quin és el grau de protagonisme de la gent a les pròpies polítiques culturals. És a dir, estem parlant d'accés a espais culturals? Estem parlant d'accés a pràctiques culturals? Estem parlant de pràctica de creació? Estem parlant de participació col·lectiva o només individual? Estem parlant de participació en la governança de les polítiques culturals? Per tant, estem parlant d'un conjunt d'elements que formarien part d'aquesta idea de participació.

Un altre dilema és, si estem parlant només de cultura legitimada, de la cultura que li donem el marxamo de cultura, o estem parlant de lo que per a la gent és cultura, que a lo millor no és exactament allò que nosaltres diríem que és cultura. Hi ha també una contradicció.

Aquestes pràctiques culturals no legitimades, què són? Pràctiques informals, comunitàries, populars?

Les desigualtats en cultura. Moltes vegades quan se'ls hi pregunta als museus... Jo, com a tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, quan parlava amb els museus, amb els teatres o amb qualsevol gran equipament cultural, parlàvem de xifres d'assistència:

- Hem tingut menys aquest any que l'any passat,...
- I com és que no hem aconseguit que vinguin aquest tipus de públics?
- Sembla que no els interessa, no aconseguim arribar-hi.

El debat, llavors, és aquesta desigualtat en cultura. És a dir, aquesta diferència tan gran que hi ha en l'accés a les pràctiques culturals legitimades, les hem d'atribuir simplement a factors que no són pròpiament de les polítiques culturals, sinó que són factors derivats d'altres lògiques? I amb això justifiquem, per tant, que no arribem als sectors que volem arribar?

Hi ha diferències socioeducatives, evidentment, hi ha diferències d'edat, hi ha diferències de gènere, hi ha diferències d'origen. Podríem trobar diferents elements.

La cultura és *algo* afegit? No dic luxe, però és *algo* que s'afegeix a lo bàsic? O és una necessitat tan important i tan significativa com la salut o l'educació?

Aquest és un altre dels dilemes que tenim quan parlem de drets culturals: si el considerem un element de dret, per tant, voldria dir que estem parlant d'elements necessaris sense els quals no es pot assolir la condició de ciutadà, perquè això ho tenim en educació i en salut. En cultura seria el mateix?

És a dir, aquest nucli dur dels drets que és treball, salut, educació i habitatge (Habitatge amb els límits que ja coneixem), també incorpora cultura?

Quan jo era tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, vam tirar endavant el 2019 una enquesta que va fer l'ICUB¹, la qual va dirigir Nicolás Barbieri (ex alumne meu), treballant sobre això.

Vam fer una enquesta a 1.650 persones de Barcelona, dividides en 3 grups, que eren de renda alta, de renda mitjana, de renda baixa: 550 cada grup perquè, llavors, vol dir que el nivell de representativitat amb aquestes xifres es podria considerar significativa.

En comptes de fer una divisió per districtes, que llavors hagués obligat a fer-ne 4.000 (10 districtes de 400, com a mínim hagués significat 4.000), van decidir fer 1.650 dividit en 3 grups i es va fer de manera presencial.

¹ Institut de Cultura de Barcelona – ICUB: *Enquesta de Participació i Necessitats Culturals de Barcelona*.
chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://barcelonadadescultura.bcn.cat/wp-content/uploads/2020/02/EnqCultura2019_Informe_CA.pdf.

Quins elements van aparèixer com a elements centrals d'aquesta enquesta?

Doncs, que moltes de les coses que entenem com elements culturals, no acaben d'encaixar amb lo que la gent, en general, pensa sobre què és cultura. Per exemple, passejar per la ciutat. A la gent li preguntaven:

- Quines activitats culturals fa vostè que tinguin a veure amb cultura?
- Passejar.

I, llavors, hi ha una gran valoració de l'espai públic, d'aquests espais públics que permeten passejar i permeten trobar-se, relacionar-se.

Per a molta gent, això és una activitat que és cultural perquè vol dir que no forma part dels seus elements bàsics que ells consideren determinants que són: treballar, alimentar-se, etcètera. Forma part d'alguna cosa més del que és això.

Evidentment, també hi havia elements molt importants. Per exemple, donava molta importància a aquells equipaments més propers i que tenien un nivell per a ells de molta menys barrera que altres. Per exemple, la biblioteca versus museu, com dos exemples extrems.

La biblioteca és l'equipament més ben valorat. A Barcelona hi ha 900.000 persones d'un 1.600.000 que tenen carnet de biblioteca. Hi ha 50 biblioteques a la ciutat i, realment, hi ha un nivell de presència de la gent a les biblioteques molt gran. I és l'equipament més valorat.

De fet, pel que sabem, només hi ha un 18% de gent que va a les biblioteques que demani un llibre. Per tant, la gran pregunta és: què fa l'altre 82%? Perquè, teòricament, anar a la biblioteca és anar a llegir o anar a demanar un llibre.

No ho sabem, perquè les bibliotecàries s'han negat a que demanem el carnet a l'entrada de la biblioteca. Amb això tindríem molta més informació perquè, si demanéssim el carnet de la biblioteca, sabríem a quines hores ve qui, quines edats, d'on ve, etcètera, etcètera. Però les bibliotecàries estan en contra perquè consideren que aquest ha de ser un equipament obert per tothom a qualsevol moment.

I, llavors, et trobes amb situacions que jo no entenia quan era tinent d'alcalde, que és que, per exemple, el lavabo de la biblioteca ha de tenir un lloc per rentar-se els peus: aquí venen gent sense sostre perquè es renten els peus a la biblioteca. I nosaltres volem que segueixin venint.

I és un lloc que fa fred a l'estiu quan fora fa calor, que fa calor a l'hivern quan fora fa fred, que és un lloc que no hi ha soroll, que és un lloc on hi ha internet, que és un lloc on pots estar tranquil,... És a dir, és un equipament que, ara Eric Klinenberg, en aquest llibre que us recomano "Palacios del pueblo", diu que és "una infraestructura social". I, a més, no té els costos de barrera d'entrada que té un museu, *que esto no està hecho para mí*. Es requereix *algo* més per anar a un museu que no a una biblioteca. O es requereix *algo* més per anar a un teatre que per anar a una biblioteca.

El segon nivell és el centre cívic. I, tant a la biblioteca com al centre cívic, la presència de persones de renda baixa o renda mitja és superior a la de persones de renda alta i, en canvi,

quan parles de museus i d'obres de teatre, etcètera, la proporció de renda alta és molt més significativa que en les proporcions de renda baixa i mitja.

També amb activitats més creatives. Quan tu tens una visió àmplia del concepte de cultura i incorpores elements que tenen a veure més amb una dimensió més vinculada a les pròpies necessitats de la gent, en molts casos, també el nivell de presència de rendes baixes i mitges és més alt que amb rendes altes.

Aquest tema de les infraestructures socials, d'aquests *palacios del pueblo* que diu Klinenberg, és bastant important perquè vol dir que tu has de ser capaç, llavors, d'entendre aquest tipus d'equipaments com equipaments que haurien de tenir capacitats d'anar més enllà del que teòricament estan previstos com a tals. Perquè són llocs de trobada de molts elements.

Inclús podien tenir, perquè no, com han fet els països nòrdics, horaris d'atenció diversificats, és a dir, l'espai que tens de demanar un préstec, un llibre, aquest pot tenir uns horaris més convencionals, però les sales que no necessiten aquest tipus poden tenir segmentació de sales i podrien estar obertes moltes més hores, inclús dia i nit si convingués, perquè hi hauria una capacitat.

Klinenberg diu que, estudiant el cas de Chicago i l'afectació de la crisi econòmica, les diferències que es van produir, des del punt de vista d'efectes d'aquesta crisi en barris molt semblants des del punt de vista de renda, van ser determinants les infraestructures socials que existien. L'existència de vincles de caràcter comunitari, construïdes en aquests equipaments de caràcter cultural, que relacionaven i vinculaven a la gent, molt més enllà del que altres llocs que la lògica estrictament individual d'accés als drets tenia.

Per tant, aquesta capacitat de generar espais de trobada, la lògica cultural com un espai de trobada, de construcció de ciutadania i de construcció col·lectiva de ciutadania, seria un element també molt important.

Evidentment, l'enquesta també detecta que hi ha un gran factor generacional, és a dir, que pràctiques fetes amb la família, sobretot amb les mares (es preguntava molt l'efecte maternal de les polítiques culturals), aquestes tenien una conseqüència molt gran des del punt de vista de la trajectòria personal. És a dir, persones que des de petites havien tingut accés i pràctiques culturals amb la família, el seu nivell de manteniment d'aquestes pràctiques d'activitat cultural era molt més gran que aquells que no l'havien tingut. Tothom considerava, i això no ha de ser una certa sorpresa perquè, per exemple, hi ha vegades que la consideració de que les escoles es faci música o es faci art queda contrastat perquè els pares diuen: com és que perden el temps ara fent música i arts si lo que han de fer és anglès i matemàtiques i llengua, no?

Curiosament, tots els sectors de renda -baixa, mitja i alta- consideraven que l'art era molt important; l'art i la cultura en les pràctiques culturals eren molt importants a l'educació, i que aquest és un factor d'enriquiment molt gran.

Crec que tot el missatge veieu quin és: en el fons és entendre la força transformadora que té l'àmbit cultural en moments com els actuals. Per tant, no situar la reivindicació del dret a la cultura en clau de segle XX, sinó situar-la en clau de segle XXI, entenent que la cultura avui és la gran palanca d'apuntament de les polítiques fortes del segle XX.

És a dir, si volem que realment educació i salut segueixin sent puntals centrals del concepte de ciutadania, li hem d'afegir el caràcter vivificador -complicador si voleu- de generar més capacitat de reconeixement i diversitat en aquestes polítiques, introduint factors de caràcter cultural, sobretot les dinàmiques més exploratòries, creatives, innovadores.

Hi ha alguns programes que, en aquest sentit, ho exemplifiquen. El programa, per exemple, *En Residència* que es va fer a l'Ajuntament de Barcelona. Ara porta 11 anys i, dels 58 instituts de secundària de la ciutat, a 32 ja hi ha un programa d'En Residència, que vol dir un artista resident durant tot l'any a l'institut, que té un grup de treball a dintre de l'institut i que treballa amb una pràctica artística i cultural que es derivarà al final de l'any.

Quan dic un artista, vull dir Carla Simón -que ha fet la pel·lícula *Alcarràs*- que ha portat dos anys fent pel·lícules documentals amb instituts; Perico Pastor com a pintor; un arquitecte treballant en temes de disseny, és a dir, pràctiques de tota mena, fotògrafs, cinema en Curs,... És a dir, dinàmiques molt diferents que lo que fan és complicar la vida en els processos educatius.

Evidentment, són limitats en el temps perquè és d'un any i només afecta a un grup, però són relativament barats. El cost són uns 12.000€ l'any per cada grup i implica un tutor dintre de l'institut, la persona que fa d'artista i la incorporació d'aquesta persona en l'equip educatiu de l'institut; això és molt important: que formi part de l'equip educatiu de l'institut.

Hi ha un factor, a més, central: lo normal seria que poguéssim incorporar de manera transversal i obligatòria els aspectes culturals en l'àmbit educatiu.

I això jo crec que seria també un element que faria que aniríem més enllà de les lògiques molt vinculades al món cultural, vinculades estrictament en l'àmbit de la creativitat, que segueix sent tan important com abans.

És a dir, jo he posat molt l'èmfasi en aquests factors perquè em sembla que lo que em demanava Antoni Ariño era que parlés d'aquest factor de dret cultural, però, evidentment podríem parlar també de les pràctiques culturals des d'un punt de vista més genèric, des del punt de vista més comunitari, que també hi són. Però jo he volgut posar l'èmfasi en aquests factors vinculats al tema dels drets.

Bé, ara espero que hi hagi molts interrogants i qüestions que jo a lo millor no puc respondre, però he intentat plantejar una mica els grans dilemes que per a mi es plantegen en aquests moments. Estic a la vostra disposició.

Gràcies.